

VASSAF BEY

MEMDUH ŐEVKET ESENDAL

ROMAN

VakıfBank Kùltür Yayınları: 0237
Edebiyat: 054
Tür: Roman

VASSAF BEY
MEMDUH ŐEVKET ESENDAL

Hazırlayan
Ahmet Duran Arslan

Kapak Görseli ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kitap Editörü ve Son Okuma
Dr. Hazal Bozyer

VakıfBank Kùltür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 - Kat 4
ŐiŐli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr - info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ő., 2023

ISBN 978-625-6385-60-3

Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank Kùltür Yayınları'na aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek Őartıyla yapılacak sınırlı alıntılar dıŐında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Baskı
Turkvaz HaberleŐme ve Yay. A. Ő.
Güzeltepe Mahallesi MareŐal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Temmuz 2023

VASSAF BEY

MEMDUH ŐEVKET
ESENDAL

HAZIRLAYAN
AHMET DURAN ARSLAN

MEMDUH ŐEVKET ESENDAL

1884'te İstanbul'da doğdu. Edirne Sultanisi'nde başladığı idadi eğitimine İstanbul Mülkiyesi'nde devam etti. Fransızca, Rusça ve Farsça öğrendi. 1906'da katıldığı İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından 1908 yılında müfettiş olarak atandı ve bu vesileyle yurdun birçok farklı bölgesini ziyaret etme şansına erişti. Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşuyla birlikte Anadolu'ya geçti ve Atatürk'ün yanında yer aldı. Galatasaray ve Kabataş Liselerinde tarih-coğrafya öğretmenliği yaptı. Bakü, Kabil ve Tahran gibi şehirlerde elçilik görevlerinde bulundu, daha sonra milletvekilliği yaptı. 16 Mayıs 1952'de Ankara'da vefat etti.

Eserleri: *Ayaşlı ile Kiracıları* (roman), *Vassaf Bey* (roman), *Otlakçı* (hikâyeler), *Mendil Altında* (hikâyeler), *Sahan Külbastısı* (hikâyeler), *Veysel Çavuş* (hikâyeler), *Bir Kucak Çiçek* (hikâyeler), *İhtiyar Çilingir* (hikâyeler), *Hava Parası* (hikâyeler), *Bizim Nesibe* (hikâyeler), *Kelepir* (hikâyeler), *Gödeli Mehmet* (hikâyeler), *Miras* (roman), *Güllüce Bağları Yolunda* (hikâyeler), *Gönül Kaçanı Kovalar* (hikâyeler), *Tahran Anıları ve Düşsel Yazılar* (anı-mektup), *Kızıma Mektuplar* (mektup), *Oğullarıma Mektuplar* (mektup), *Mutlu Bir Son* (hikâyeler).

AHMET DURAN ARSLAN

Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2014 yılında mezun oldu. Aynı üniversitede "Murathan Mungan'ın Öykülerinde Hegemonik Erkeklik: İfşa ve Darbe" (2016) adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde "Memduh Őevket Esendal'da Toplumsal ve Siyasal Tanıklık: Değişim ve Eleştiri" (2022) adlı teziyle doktorasını tamamladı. 2016 yılından bu yana aynı üniversitede araştırma görevlisi olarak çalışıyor. İnceleme ve deneme yazıları *Türk Dili, Dergâh, Türk Edebiyatı* gibi edebî dergilerde, birçok makalesi ise muhtelif akademik dergilerde yayımlandı. Anlatıbilim, edebî eleştiri kuramları ve toplumsal cinsiyet temel ilgi alanları arasında yer almaktadır.

ÖNSÖZ

Vassaf Bey, iki temel özelliğiyle dikkatleri hemen üzerine çeker: Diyalogların hâkimiyeti ve kadın karakterlerin çeşitliliği. Esen-dal'ın edebî kimliğinin bir "alâmet-i fârîka"sı olan diyaloglar, bu romanın da omurgasını oluşturur. Öyle ki "Mektuplar" bölümü haricinde, romanın baştan sona diyaloglar üzerinden ilerlediği söylenebilir. Bu diyalogların merkezinde ise Perihan ve Behice adlı iki genç kadın bulunur. Romanın hemen başında sadece birkaç cümleyle tanıtilen bu kadınlar, söz konusu takdimin hemen ardından hararetli bir sohbeta başlarlar. İkili arasında geçen bu canlı ve doğal konuşmalarla metne tempolu bir giriş kazandırılır. Perihan'ın evlilik takıntısı, söz konusu konuşmaların uzun süre odak noktasını oluştursa da başlıklar çeşitlidir: düğünler, fallar, dedikodular... Bu noktada Perihan'a ayrı bir parantez açmak gerekir. Her ne kadar romana adını veren karakter Vassaf Bey olsa da, metnin olay örgüsünün vazgeçilmez ismi Perihan'dır. Heyecanı, arzuları, hayalleri, kararsızlıkları ve belki de en önemlisi şıpsev-diliğiyle diğer tüm karakterleri gölgede bırakır Perihan. Ayrıca yine onun aracılığıyla, Türk edebiyatı tarihinde genellikle erkek olarak görmeye alıştığımız şıpsevdi karakterlere kadınlık deneyiminin ön planda olduğu özgün bir örnek daha eklenmiş olur.

Perihan'ın ideal eş adayı Vassaf Bey'in ani ölüm haberi ve onun gizemli mektuplarının belki bir o kadar gizemli taşıyıcısı Tuğrul'un denkleme dâhil olmasıyla akışkanlık kazanan roman,

sondaki “Mektuplar” bölümüyle de hem türlerarası bir nitelik hem polisiye bir atmosfer edinmiş olur. Bu bölüm, Ankara’dan İstanbul’a taşınan Perihan’ın Behice’ye yazdığı sekiz mektuptan muhtelif parçalar içerir. Söz konusu kısımlarda Perihan, İstanbul’daki hayatının ilgi çekici kesitlerini, İnyet Hanım ve Mesar Kadın aracılığıyla Vassaf Bey’in hayatına dair öğrendiği ayrıntıları, sırları ifşa eder. Sürpriz olansa, yeni edindiği bilgilerin onda Vassaf Bey’in intihar etmiş olabileceğine dair kuvvetli şüpheler uyandırmış olması ve bu şüphelerin üstüne bir dedektif misali kararlıkla gitmesidir. Dolayısıyla okur, romanın ilerleyen sayfa-larında Perihan’ın bir şıpsevdiden bir dedektife dönüşümüne tanıklık edecektir.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki yazar, birtakım edebî ve estetik kaygılarla *Vassaf Bey* üzerinde çalışmayı sürdürmüş ve metni yeniden kaleme almıştır. Romanın bu ikinci yazımında olay örgüsünün akışkanlığını zedeleyen bazı kurgusal yüklerle yer verilmediği, dilsel hassasiyetin ön planda tutulduğu görülmektedir. Hem yazarın bu anlamdaki çaba ve endişelerini görünür kılmak hem de edebiyat tarihçilerine karşılaştırma imkânı tanımak adına, söz konusu yazımı romanın sonuna eklemeyi uygun gördüğümü belirtmek isterim.

Esendal’ın mirasını yaşatmaya katkı sunan değerli VakıfBank Kültür Yayınları ailesine şükranlarımı sunuyorum. Bu yolda emek vermiş olanlar arasında olduğum şanslı hissediyor, herkese keyifli okumalar diliyorum.

Ahmet Duran Arslan
Muğla, Haziran 2023

VASSAF BEY

İki arkadaşı. Biri genç bir kız. Yargıtay'dan emekli Hayri Hakveren'in kızı, yirmi üç yaşlarında Perihan. Sevimli, güzel bir kız. Öteki, gene o yaşlarda Behice adında güzel bir kadın. Ölmüş bir albayın kızı. Bankalardan birinin hesap işleri müdürü Nihat Akça'nın da karısı. İki yıllık evli. Sekiz aylık da bir kızı var.

Bir temmuz günü kuşluk saatlerinde,¹ Ankara'nın Yenisehir'inde, Nihat'ın Yuva Sokağı'ndaki evinde, mutfağın yanındaki aralıkta konuşuyorlar.

Perihan diyor ki:

“Sen ama iç sıkacak kadar hamarat oldun artık!”

Behice güldü:

“A, o nasıl lakırdı öyle.”

“İşte öyle... Hadi bırak şu ütüyü de konuşalım.”

“Konuş şekerim, benim ütümün sana ne zararı var?”

“Benim başım ağrır, hem burası sıcak.”

“Pencereyi açiver.”

“Canım banka müdürünün karısı ütü yapar mı?”

“Ya ne yapar? Aşçı kadın bizi beğenmedi, gitti. Belkis da İnci'yi gezdirmeye çıktı. Sen benim yerimde olsan ne yaparsın?”

“A, bankaya telefon ederim, ‘Birini bul ütü yaptıracağım’ derim. Bulsun, işi ne! Kendim de yatağın üstüne uzanır kitap okurum.”

“Oh, ömrüne bereket! Ya bankadaki kızlar da çat diye telefonu kaparsa?”

“Adam sen de, çamaşırları toplar kolacıya² yollarım, hem yıkar hem de ütülerler.”

“Parlak! Bunları yeni mi düşündün?”

1. Kuşluk saatleri: Günün sabah ile öğle arasındaki saatleri.

2. Kolacı: Gömlek, örtü, çarşaf vb. şeyleri sert ve parlak olması için kolalı suya batırıp ütöleyen ve geçimini bu yolla sağlayan kişi.

“Hadi hadi, bırak şu ütüyü de konuşalım.”

“Konuş kızım. Benim ütümün sana ne zararı var?”

“Bu aralıkta mı?”

“Niçin? Dedikodunun en iyisi böyle yerde olur?”

“Benim dedikodu yapacağımı nereden biliyorsun?”

“Koca lakırdısı mı edeceksin?”

“Ederim ya... Benim başka düşündüğüm yok ki! Yavaş yavaş tiryakisi oluyorum. Bir yerde koca lakırdısı olmazsa içim sıkılıyor. Sen zavallı, onun tadını duymadan ütüye kavuştun, keyfin yerindedir.”

Behice güldü:

“Darısı senin başına!”

“Bu Ankara’da Tezveren Dede de yok ki adak adayayım. Kâmuran bile koca buldu da ben bulamadım.”

“Hangi Kâmuran’ı söylüyorsun? Bilemedim.”

“Canım Naci Beylerin evlatlığı yok mu?”

“Ha, onun adı Kâmuran mı? Kime varıyormuş?”

“Bir kaymakam bulmuş.”

“Kendi mi bulmuş?”

“Kendi bulmuş ya. Kaçacak bile olmuş da Naci Bey, ‘Biz verelim, hiç kaçma’ demiş. Hanımı kızılıyordu, ‘Tam işe yarayacağı çağa kadar besle, bıraksın seni kocaya kaçsın...’ diyor. Kız kaymakam koca bulur da kaçmaz olur mu? ‘Ben bile kaçardım’ diyecektim, kendimi tuttum.”

“Kaçtığı herif nasıl şey acaba?”

“Hiç fena değil. Biraz boyu kısarık ama Kâmuran’a göre koca. Kızı bir yere çıkarmazlar. Bakkaldan eve, evden bakkala. Kız kocayı evle bakkal arasında buldu. Ben her gün sokak sürterim, tanımadığım kimse de yoktur, yüzüme tatlı bakana rast gelmedim.”

“Yok devenin başı! Kim bilir kaç yüz sulu herif bakıp sırtıtmıştır.”

“Ama hiçbirini beni almaya kalkışmadı.”

“O da doğru değil, Cezmi seni istemedi mi?”

“İlahi Behice, söylediğin söze bak! Cezmi birine demiş ki: ‘Bu kız hoşuma gidiyor, vereceklerini bilsem gider isterdim.’ Bunu kime dediği de belli değil. Bu söz Güzide halamın kulağına gelmiş. Onu da kim getirmiş, o da bilmiyor. Ama herkese, ‘Cezmi Perihan’ı istiyor!’ diye yaydı. Cezmi de hiç aldırmadı. Sen de bunu kocaya istenmek mi sayıyorsun? Beğendim doğrusu... Akıllı kızsın.”

“Elbet akıllı kızsın, ne beğenmiyorsun?”

“Beğenmem ya! Hadi bırak şu ütüyü de içeri gidelim.”

“Şimdi kocam gelecek, beni ütüyü yaparken görsün!..”

“Aile saadeti filminden bir sahne değil mi? Ayol herif hizmetçiden hoşlansaydı bir ahretlik³ alırdı.”

“Ben kocamın yoluna saçımı süpürge ederim!”

“Kocan da süpürgeден hoşlanıyor desene!..”

“Hoşlanıyor da söz mü? Ölüyor, bayılıyor.”

“Ah ne olurdu, şöyle bir alık herif de ben bulsaydım.”

“Sen beğenip varmazdın ki.”

“Yalan değil. Ne yapayım, alçakgönüllü değilim. ‘Olunca bir koca olsun’ derim.”

“Bekle biraz da bahtın açılsın!”

“Ben beklerim ama yıllar beklemiyor.”

“Yıllar beklemiyor da, sen de kocakarı oldun da, evde kaldın değil mi?”

“Eh, şimdilik kalmadıysa da yolundayız. Sıtkı Bey’in kız kardeşlerini düşün! Çirkin kadınlar da değil. Babaları varlıklı imiş. Kırıntıları, paraları da var. Kardeşleri de bunları bekle-

3. Ahretlik: Sevap kazanmak için küçükken eve alınıp büyütülen kız çocuğu, evlatlık, besleme.

miş olacak. Çeyiz yapmışlar, beklemişler. Görersen neler var. Kapılarını çalan olmamış. Evde bir temizlik, bir temizlik. Hem o evdeki besleme kız hem de kendileri, yorulup hasta düşünceye kadar temizlik yapıyorlar. Allah vermesin! Evlerine bir misafir gitse arkasından bir temizlik. ‘Korkmuyorum’ dersem inanma. Düşün, biri altmış yıl beklemiş, öteki de hiç olmazsa elli yıl. Giyinişlerine bakarsan belki bugün de bekliyorlar. Bu altmış yıl nasıl geçmiş? İşte benim gibi. Benim de geçiyor. Yıllar ne olacak, geçip gider. Ben daha koca bulacağım diye düşünür dururum.”

“Aman Perihan! Sen hep işi böyle azıtırısın. Daha yaşın yirmi bir, hemen kırk yaşına, elli yaşına girer Sıtkı Bey’in kız kardeşleri de olursun. Daha dur bakalım. Önde ablan var.”

“Yanlıştın var. Benim yaşım dolu dolu yirmi üç. Kocaya da bu yıllarda varılır. Benim önümde dört-beş yılım var. Bu yıllarda kocaya varamadın mı kendine bir iş aramalı, anladın mı? Sen ablama bakma, onu isteyenler çok oldu. Bugün de istiyorlar. Elinde işi de var. Kocaya varamazsa yargıçtır. Ben neyim? Hiç. Güzide halamın her gün başının etini yiyorum, ‘Bana bir koca bul’ diye. Açık söylemiyorum ya! O anlıyor. Ama bulunmuyor ki!”

“Bulunsa da bakalım varacak mısın?”

“Evet, varacak mıyım? Varmaya çalışacağım ama kim bilir, hoşuma gitmeyen bir adama da varmak istemem.”

“İstemezsen acele etme!”

“Sen kocaya vardın da ne rahat konuşuyorsun. Beni şimdi beğenmezlerse otuzumdan sonra mı beğenecekler?”

“Birini tanısam, kulağından tutup getireceğim!”

“Behice, akşam şeytanlar kulağıma neler söyledi biliyor musun?”

“Ne söyledi?”

“Şu Vassaf Bey beni almaz mı?”

“Hoppalaa! Bu da nereden çıktı? Baban yaşta adama mı varacaksın?”

“Ne olur?”

“Sen kaçırmışsın kızım, kendini büyük pabuçluya okut!”

“Niçin kaçırmış olayım? Cumhuriyet balosunda sen değil miydin, ‘Bu ihtiyara bayılıyorum!’ diyen?”

“Hay Allah cezanı versin, böyle demekle hemen o adama varmaya mı kalkarlar! Yakışıklı, temiz giyiniyor. Hoşuma gitti, ‘Ne güzel adam!’ dedim. Nezihe de arkasından baktı, ‘Yirmi yıl önce gelmiş’ dedi. Senin adama kötü gözle bakacağın aklıma bile gelmedi.”

“Yediği naneye bak, kötü gözle baktım da ne yaptım?”

“Daha ne yapacaksın; kart,⁴ yetmiş yaşında adama göz koymuşsun!”

“Ya siz, ortalığın körpe⁵ çocuklarına göz koyuyorsunuz ya!”

“A, Allah’tan kork, ben kimin genç çocuğuna göz koydum?”

“Ha, unuttun değil mi? Neydi o dazlak kafalı şair?”

Behice güldü:

“Ah evladım” dedi, “Aziz olacak ayol! Pek de şeker şeydi.”

“Ya Nezihe’nin yelken kulağı!”

“Şeyda!”

Perihan orada bulduğu bir sandalyeyi çekip oturdu. Lisede tanıdıkları çocukları hatırlayıp gülüştüler. Sonra bir aralık söz yeniden Vassaf Bey’e döndü. Perihan, eğer alırsa Vassaf Bey’e varmayı iyice aklına koymuş;

“Ben” diyor, “genç bir kocaya varıp onunla uğraşamam.”

4. Kart: Yaşlı.

5. Körpe: Genç.

Behice de bunu anlamıyor;

“Canım, herkes genç kocaya varıp da ne uğraşılıyor?” diyor.

“Ne uğraşıyoru var mı? Senin evin var mı? Yok. Kocanın da yok. Bir ev kurmaya çalışacaksınız. Kız büyüyecek, arkasından biri daha...”

“Yanlışın var. Bizim evimiz kurulmuş. Her şeyimiz de var. Ama kira evi imiş. Eh, olsun, oturup günümüzü geçiriyoruz ya. Hiç ev kurmayı düşündüğüm yok!”

“Sen düşünmezsin de ben düşünürüm. Senin kocan bir de gezginci olsa? Bugün burada yarın bilmem nerede...”

“Eh, sen de gezginci olanına varma!”

“Yarın kocan da havalanır, başlar seni asmaya!”

“Asacağı var, asmayacağı var.”

“Hiç asmayacağı yok. Bir kadın alıp da başka kadın yüzüne bakmamış bir tek erkek gösterebilir!”

“E, azacak olunca senin Vassaf Bey de azar.”

“Onun azacağı mazacağı kalmamış.”

“E, onu da koca mı sayacaksın?”

“Koca ya. Bizim memleketimizin en akıllı, en hatırı sayılır adamlarından biri.”

“Kocalık akılla mı? Sen de saçma söylemesene!”

Burada, iki arkadaş arasında gizli kalacak bir konuşma oldu. Bu konuşmanın sonunda Perihan diyor ki:

“Ben her şeyi hesaba katarak ona varacağım, ben de ona genç bir erkek diye varmıyorum ya!”

“Canım böyle saçma şey olur mu?”

“Niçin olmasın? Şimdi kocam var mı? Oturuyorum ya. Her kadın bir erkekle mi yaşıyor? Güzide halam yirmi beş yaşında dul kalmış, bir daha da erkek yüzü görmemiş. Ne olmuş?”

“Sen onu halana sor.”

“Hiç sormam. Gül gibi yaşamış. Daha da yaşayacak.”

“Hem bakalım böyle yaşamayı o adam ister mi?”

Perihan düşünceli;

“Evet” dedi, “onu bilmiyorum.”

“Bu kadar yıl bekâr yaşamış, şimdi evlenir de rahatını bozar mı?”

“Ben onun rahatını bozmam ki.”

“Canım Perihan çocuk musun? Bir adamın evine genç bir kadın girer de rahatı bozulmaz olur mu?”

“Beni anlayınca kadar belki rahatsız olur. Sonra idare ederim.”

Bu konuşma uzar giderdi. Behice'nin kızını getirdiler, ikisi de çocuğu sevip okşamaya başladılar, sonra Nihat geldi. Perihan'ı yemeğe alıkoymak istediler, Güzide halasına gideceğini söyleyip ayrıldı.

Yaprakların sararıp da dökülmedikleri, güneşli, ılık bir güz gününde öğleden sonra, Yenişehir'den Fidanlık'a inen yolun başında, Perihan Vassaf Bey'e rast geldi. Durup konuştular. Vassaf Bey kızdan nereye gittiğini sormuş olmalı ki Perihan;

“Güzide halama gidiyorum” dedi. “Evde oturmaktan sıkılıyorum. Sabahleyin de Güzide halamda idim, şimdi gene oraya gidiyorum. ‘Ne var ne yok?’ diye soracağım. Yeni bir şey olmadığını biliyorum ama gene soracağım. Sonra da somurtup oturaacağım. Yapacak esaslı bir dedikodu bile yok. Can sıkıntısından düşüp öleceğim diye korkuyorum.”

Vassaf Bey gülümsedi:

“Çok sıkılmışsınız.”

“Ya, bilmezsiniz ne kadar üzülüyorum. Hiçbir işe bakamıyorum. Bizim ev tasa kuyusu gibidir. Annem zararsız dedikodu

yapmayı bilmez. Birini çekiştirecek olsa kıyasıya söyler. En sevmediği de Güzide halamdır. Hiçbir sözü yoktur ki bir ucu Güzide halama dokunmasın. Ben de halamı çekiştirdiğini istemem. Ağır söylerim, sonra odama çekilir ağlarım. Babamla oturup konuşuyorduk, iyi idi. Siz onu bu yakında görmediniz değil mi? Aman korkunç bir politikacı oldu. Üç-beş emekli Sabri Beylerde toplanıyor, ortalığı düzeltiyorlar. Bir gün Sabri Beylere uğrasanız dinlersiniz! Geçende, ‘Yeni Parti gelirse bütün emeklileri saylav⁶ seçtireceklermiş!’ dedim, bana kızdı; ‘Mebuslukta⁷ gözü olanın gözü çıksın’ dedi. Aaa, Allah saklasın, yaşım dolunca ben bile adaylığımı koyacağım’ dedim. ‘İnanırım’ dedi, ‘bundan sonra iyi gün göreceksiniz ya!’ Çekildi, odasına gitti. Ondandaki beri benimle politika konuşmuyor. Dün gece ben halamda idim, ablama hükümeti çekiştirmiş.”

Biraz sustuktan sonra, Perihan Vassaf Bey’e sordu:

“Siz nereye gidiyorsunuz?”

“Hiç, akşam gezintisi.”

“Ben de gelsem sizi rahatsız eder miyim?”

“Aman rahatsızlık ne demek. Aranıp da bulunamayan bir arkadaş!”

Fidanlığa doğru yürüdüler. Vassaf Bey bir lakırdı açtı, ablasını sordu:

“Doğru mu, Neriman Hanım evleniyormuş?”

Perihan;

“Evet” dedi, “bizimkilerin gönülleri olursa. Ama sağ olsun babam hiç hâlden anlamaz. Kocaya varıp hukukçuluğu bırakmasından korkuyor. Ablam hukukçu olmak, çalışmak istemiyordu. Babamın hatırını kıramadı. Bizim erkek kardeşimiz olsaydı ab-

6. Saylav: Milletvekili.

7. Mebusluk: Milletvekilliği.